
IVAN ILIĆ

ALTERNATIVA ŠKOLOVANJU*

Generacijama smo pokušavali da učinimo svet boljim mestom obezbeđujući sve više i više školovanja, ali do sada naša nastojanja nisu uspeła. Umesto toga došli smo do saznanja da, sileći svu decu da se penju beskrajnim lestvicama obrazovanja, ne možemo povećati jednakost, već moramo favorizovati pojedinca koji otpočinje ranije, koji je zdraviji ili bolje pripremljen. Nametnuta nastava u većini ljudi ubija želju za nezavisnim učenjem, a znanje tretirano kao roba, isporučivano u paketima, jednom kada se stekne (shvaćeno) kao privatno vlasništvo, uvek mora biti oskudno.

Ljudi su iznenada postali svesni da je nastojanje na javnom obrazovanju kroz obavezno školovanje izgubilo svoju društvenu, pedagošku i ekonomsku legitimnost. Kao odgovor kritičari obrazovnog sistema sada predlažu energični i neortodoksni lek koji ide od slobodnog opredeljenja koje bi omogućilo svakoj osobi da po svom izboru i na slobodnom tržištu kupuje obrazovanje, do pomeranja odgovornosti za obrazovanje sa škole na sredstva masovnih komunikacija i učenje na radu.

Izvesni pojedinci predviđaju da će škola morati da bude deetablirana isto kao što je i crkva širom sveta tokom poslednja dva veka bila deetablirana. Drugi reformatori predlažu zamenjivanje univerzalne škole različitim novim sistemima, koji bi, kako tvrde, svakog bolje pripremali za život u modernom društvu. Ovi predlozi za stvaranje novih obrazovnih institucija svrstavaju se u tri široke kategorije: 1) reforma funkcije učionice u školskom sistemu, 2) širenje učionica po čitavom društvu i, treće, 3) transformacija celog društva u jednu golemu učionicu. Ali ova tri pristupa — reformisana uči-

*) Tekst predavanja koje je Ivan Ilić, saradnik Centra za Interkulturnu dokumentaciju u Cuernavaca, Mexico, nedavno održao na Narodnom univerzitetu „Braća Stamenković“ u Beogradu.

onica, slobodna učionica i svetska učionica — predstavljaju tri stupnja predložene eskalacije obrazovanja u kome svaki korak nagoveštava istančaniju i širu kontrolu od onog kojeg je zamenio.

Verujem da je deetabliranje škole kao institucije postalo neizbežno i da kraj jedne iluzije treba da nas ispuni nadom. Ali isto tako verujem da bi kraj „ere školovanja“ mogao najaviti epohu opšte škole koja bi se jedino imenom razlikovala od opšte ludnice ili opšteg zatvora u kome bi obrazovanje, prevaspitavanje i prilagođavanje postali sinonimi. Zbog toga verujem da nas slom škole primorava da gledamo dalje od njenog neizbežnog nestanka i da se suočimo sa fundamentalnim alternativama u obrazovanju. Ili možemo da radimo na zastrašujućim i novim obrazovnim inovacijama koje uče o svetu koji za čoveka progresivno postaje sve više neproziran i zastrašujući, ili možemo stvoriti uslove za novu eru u kojoj bi tehnologija bila korišćena da učini društvo jednostavnijim i transparentnijim, kako bi svi ljudi ponovo saznali činjenice i koristili se sredstvima koja oblikuju njihove živote. Ukratko, mi možemo deetablirati školu ili osloboditi kulturu od škole.

Skriveni nastavni program škola

Kako bismo jasno sagledali alternative sa kojima smo suočeni, moramo razlikovati učenje od školovanja, što znači odvojiti humanistički cilj učitelja od uticaja nepromenjive strukture škole. Ova skrivena struktura sačinjava tok instrukcije koji zauvek stoji izvan kontrole učitelja ili školskog odbora. Ona neizbrisivo nosi poruku da se pojedinac jedino kroz školovanje može pripremiti za život odraslih u društvu, da je sve što u školi nije naučeno — od male vrednosti, kao i da ono što se uči izvan škole, nije vredno znanja. Ja to nazivam skrivenim nastavnim programom školovanja zbog toga što je sastavni deo neizmenjivog okvira sistema, u kome se sve promene u programu donose.

Skriveni nastavni program je uvek isti bez obzira na školu ili mesto. On podrazumeva okupljanje dece određenog uzrasta u grupe oko trideset, pod nadzorom diplomiranog učitelja koji održava nekih petstotina ili hiljadu ili više časova godišnje. Nema nikakvog značaja da li je programom predviđeno podučavanje principa fašizma, liberalizma, katolicizma, so-

cijalizma ili oslobođenja, sve dok institucija zahteva da vlast definiše koje su aktivnosti legitimno „obrazovanje”. Nema značaja da li je zadatak škole stvaranje građana Sovjetskog Saveza ili Sjedinjenih Država, mehaničara ili doktora, jer vi ne možete postati zakoniti građanin ili doktor ako niste diplomirali. Nije važno da li se svi ti skupovi održavaju na istom mestu sve dok se shvataju kao pohađanje: seča trske je posao onih koji je seku, prevaspitavanje je za zatvorenike, a deo nastavnog programa je posao za učenike.

Ono što je značajno u skrivenom nastavnom programu je da učenici uče da je obrazovanje vredno kada se stiče u školi kroz postupan proces potrošnje. Step en uspeha koji će pojedinac postići zavisi od toga koliko će učenjem steći znanja, a ovo učenje o svetu je mnogo vrednije nego učenje od sveta. Primena ovakvog skrivenog nastavnog programa u okviru obrazovnog programa razlikuje školovanje od ostalih oblika planskog obrazovanja. Svi sistemi školovanja u svetu imaju zajedničke karakteristike koje se odnose na njihov institucionalni proizvod, i one su rezultat zajedničkog skrivenog programa svih škola.

Mora se razumeti da primenom skrivenog nastavnog programa škola pretvara učenje od aktivnosti u robu za koju ona ima monopol na tržištu. Naziv koji mi sada dajemo ovoj robi je „obrazovanje”, a to je merljiv i kumulativan proizvod profesionalno oblikovane institucije nazvane škola, čija vrednost može biti merena trajanjem i skupocenošću primenjivanja procesa (skriveni nastavni program) na učenika. Diplomirani učenik lokalnog koledža i onaj iz grupe najistaknutijih koledža (Ivy League) mogu da steknu 135 priznatih poena za 4 godine, ali su oni potpuno svesni različitih vrednosti njihovih znanja.

U svim zemljama sa „razvijenim školstvom” znanje se smatra neophodnim za održanje života, ali isto tako i novčanicom mnogo likvidnijom od rublje ili dolara. Navikavamo se, preko dela Karla Marksa, da u klasnom društvu govorimo o alijenaciji radnika od svog rada. Mi takođe, moramo priznati da se čovek otuđuje od svog učenja kada ono postaje proizvod jedne uslužne profesije, a on postane potrošač.

Što više pojedinac troši obrazovanja, to je i veća „zaliha znanja” koju stiče i više se penje u hijerarhiji kapitalista znanja. Tako obrazovanje određuje novu klasnu strukturu društva u čijim okvirima veliki potrošači znanja — oni koji poseduju velike količine znanja

nja — mogu zahtevati da za društvo budu od veće vrednosti. Oni predstavljaju prvoklasne vrednosne papire u društvenoj riznici ljudskog kapitala i smatraju da su za njih rezervisana najmoćnija ili najređa sredstva proizvodnje. Tako skriveni nastavni program definiše i odmerava šta je obrazovanje i za koji nivo produktivnosti on ovlašćuje svog potrošača. On služi kao opravdanje za rastuću korelaciju između zaposlenja i odgovarajuće privilegije koja se u nekim društvima može pretvoriti u lični dohodak i direktan zahtev za: službu (koja traži manji utrošak vremena, daje obrazovanje i prestiž. (Ovo zapažanje je posebno značajno u svetlu odsustva korespondencije između školovanja i profesionalne kompetentnosti ustanovljene u studijama kao što je Ivar Bergova „Obrazovanje, zapošljavanje i velika pljačka putem obučavanja“).*)

Nastojanje da svi ljudi prođu kroz sukcesivne stupnjeve prosvetavanja ima duboke korene u alhemiji, velikoj umetnosti Srednjeg veka u opadanju. Jovan Amos Komenski, moravski biskup, samozvani pansofist i pedagog, s pravom se smatra jednim od osnivača modernih škola. On je bio među prvim ljudima koji su predložili sedam ili dvanaest stepeni obaveznog školovanja. U svojoj „*Magna Didactica*“ opisao je škole kao sredstva da se „svako svemu nauči“ i izložio je plan tekuće trake za proizvodnju znanja, koja bi prema njegovom metodi učinila obrazovanje jeftinijim i boljim i usmerila njegov rast tako da postane dostupno svima. No, Komenski nije bio samo rani ekspert za efikasnost. On je bio alhemičar koji je usvojio tehnički jezik svog zanata da bi opisao veštinu odgajanja dece. Alhemičar je nastojao da pročisti osnovne elemente vodeći njihove pročišćene duhove kroz dvanaest stupnjeva sukcesivnog prosvetavanja, da bi se oni zbog vlastite dobrobiti i dobrobiti čitavog sveta pretvorili u zlato. Naravno alhemičari nisu uspešni mada su to često pokušavali, ali svaki put njihova „nauka“ je pružala nove razloge za njihov promašaj, i oni su pokušavali ponovo.

Pedagogija je otvorila novo poglavlje u istoriji Ars Magna. Obrazovanje je postalo traganje za novim alhemijskim procesom koji bi dao snagu novom tipu čoveka, koji bi se uklopio u sredinu stvorenu naučnom magijom. Nema značaja koliko je svaka generacija potrošila na svoje školovanje, uvek je ispadalo da većina sveta nije bila podobna za ovakav proces prosvetavanja i trebalo je da bude odbačena kao ne-

*) Ivar Berg: *Education and Jobs: The Great Training Robbery*

pripremljena za život u svetu koji je čovek stvorio.

Reformatori obrazovanja koji prihvataju ideju da škole nisu uspele, mogu se podeliti u tri grupe. Najznačajniji su svakako, oni majstori alhemije koji obećavaju bolje škole. Najzavodljiviji su popularni mađioničari koji obećavaju da će svaku kuhinju pretvoriti u alhemijsku laboratoriju. Najgori su novi masoni Univerzuma koji žele da transformišu ceo svet u jedan ogroman hram učenja.

Među današnjim majstorima alhemije značajni su rukovodioci istraživanja zaposleni u velikim fondacijama ili pod njihovim rukovodstvom, koji veruju da škole, ukoliko nekako mogu biti poboljšane, ekonomski takođe mogu biti prihvatljivije od onih koje su sada u neprilicama, a istovremeno mogu prodavati veći paket usluga. Oni koji se prvenstveno bave nastavnim programom tvrde da je on zastareo ili irelevantan. Tako se nastavni plan dopunjuje novim paketom kurseva o afričkoj kulturi, severno-američkom imperijalizmu, udruženju za emancipaciju žena, zagađenju sredine ili o potrošačkom društvu. Pasivno učenje je pogrešno — ono je to zaista — zato milostivo dopuštamo učenicima da odlučuju o čemu i kako žele da budu podučavani! Škole su zatvorske zgrade. Zbog toga su direktori škola ovlašćeni da prihvate izlaženje van školske zgrade seleći školske klupe na konopcem ograđene delove ulica Harlema. Razvijanje osetljivosti (Sensitivity training) postaje moderno. Škola koja je trebalo svakog da uči svemu, sada postaje skup različitih stvari za različitu decu.

Drugi kritičari naglašavaju da korišćenje modernom naukom čini škole neefikasnim. Neki bi se koristili drogom da bi olakšali instruktoru da izmeni ponašanje dece. Drugi bi pretvorili školu u stadion za obrazovne igre. Neki bi naelektrisali učionicu. Ukoliko uprošćeno slede Makluana, oni zamenjuju table i udžbenike multimedijom hepeningom. Ukoliko su sledbenici Skinera (Skinner), oni tvrde da su u stanju da efikasnije menjaju ponašanje dece od nastavnika u staromodnim učionicama.

Naravno da većina ovih izmena ima izvesnih dobrih efekata. Iz eksperimentalnih škola manje đaka izostaje. Roditelji imaju veći osećaj učestvovanja u decentralizovanoj oblasti. Đaci, koje učitelj odredi da idu na praktičan rad često postanu mnogo sposobniji od onih koji ostaju u učionici. Neka deca poboljšavaju svoje znanje španskog jezika u jezičkoj laboratoriji zbog toga što više vole da se igraju dirkama

magnetofona nego da konverziraju sa svojim portorikanskim vršnjacima. Ipak se sva ova poboljšanja odvijaju u uskim okvirima, zato što ostavljaju netaknutim skriveni nastavni program.

Neki reformatori bi želeli da se oslobode nevidljivog nastavnog programa državnih škola, ali retko uspevaju. Slobodne škole koje vode daljim slobodnim školama stvaraju fatamorganu, iako su lanci pohađanja često prekidani dugim izostajanjima. Pohađanje predavanja namamljivanjem izgrađuje potrebu obrazovanja mnogo ubedljivije nego pohađanje preko volje koje nameću nadležni. Popustljivi učitelji u smekšanoj sredini učionice lako mogu dovesti učenika do toga da teško može da preživi kada se bude našao u normalnoj sredini.

Učenje u ovim školama često nije ništa drugo do sticanje društveno vrednovanih veština definisanih, u ovom slučaju, sporazumom komune, a ne dekretom školskog odbora.

Slobodne škole, da bi bile stvarno slobodne, moraju ispuniti dva uslova. Moraju biti vođene na način koji će sprečiti ponovno uvođenje skrivenog nastavnog programa stepenaste nastave i postojanje diplomiranih studenata koji su studirali pod nadzorom diplomiranih učitelja. I, što je mnogo značajnije, škole moraju obezbediti okvir u kome će se svi učesnici, osoblje i učenici, osloboditi skrivenih osnova školovanog društva. Prvi uslov je često izražen u ciljevima slobodne škole. Drugi uslov se retko priznaje i teško ga je iskazati kao cilj slobodne škole.

Skrivene pretpostavke

obrazovanja

Korisno je praviti razliku između skrivenog nastavnog programa koji sam opisao, i okultnih temelja školovanja. Skriveni nastavni program je ritual koji se može smatrati zvaničnim uvođenjem u moderno društvo, uvođenjem koje je institucionalno ustanovljeno kroz školovanje. Svrha ovog rituala je da od učesnika sakrije kontradikcije između mita o egalitarnom društvu i klasno-svesne realnosti koju on potvrđuje. Kada se jednom shvate kao takvi, rituali gube svoju moć, a to je ono što sada počinje da se događa školovanju. No postoje izvesne određene fundamentalne pretpostavke o sazrevanju (okultni temelji) koje sada nalaze svoj

izraz u ceremoniji školovanja i koje ponovo lako mogu biti osnažene onim što slobodne škole čine.

Na prvi pogled svako uopštavanje o slobodnim školama može izgledati prenagljeno. Posebno u Sjedinjenim Državama, Kanadi i Nemačkoj 1971., one predstavljaju bezbroj cvetova novog proleća. Ali, ipak se mogu praviti uopštavanja o onim eksperimentalnim preduzećima koja pretenduju da budu *obrazovne institucije*. No, prvo moramo steći bolji uvid u uzajamni odnos između školovanja i obrazovanja.

Često zaboravljamo da je reč *obrazovanje* kovanica skorašnjeg datuma. Pre reformacije je bila nepoznata. Obrazovanje dece je prvi put pomenuto u francuskom jeziku u jednom dokumentu od 1498. godine. To je bila godina kada se Erazmo nastanio u Oksfordu, kada je Savonarola spaljen na lomači u Firenci i kada je Diderer načinio svoj bakrorez „Apokalipsu” koji nam snažno govori o duhu sudbine koja je nadkriľavala kraj Srednjeg veka. U engleskom jeziku se reč *obrazovanje* prvi put pojavila 1530. godine. To je bila godina kada se Henri VIII razveo od Katarine Aragonske i kada se na Augsburškom saboru Luteranska crkva odvojila od Rima. U španskim zemljama je prošao još jedan vek dok su reč i ideja *obrazovanja* postali poznati. Lope de Vega 1632. godine još uvek o *obrazovanju* govori kao o novotariji. Te je godine, setičete se, Univerzitet San Marcos u Limi proslavio svoju šestdesetgodisnjicu. Centri učenja su postojali pre nego što je termin obrazovanje ušao u uobičajenu upotrebu. Čovek je „čitao” klasike ili pravo, a nije bio obrazovan za život.

Tokom XVI veka univerzalna potreba za „opravdanjem” bila je u srži teoloških raspr. Ona je racionalizovala politiku i služila kao pretekst za pokolje širokih razmera. Crkva se rascepila, postalo je moguće postojanje divergentnih mišljenja o stepenu do koga su svi ljudi bili rođeni grešni, pokvareni i unapred određene sudbine. Ali u ranom XVII veku počeo je da se javlja novi konsenzus: ideja da je čovek rođen nedorastao društvu sve dok se ne snabde „obrazovanjem”. Obrazovanje je dobilo značenje suprotno vitalnoj osposobljenosti. Ono je počelo da znači više proces nego prosto poznavanje činjenica i veština u korišćenju sredstvima koja uobličavaju konkretan čovekov život. Obrazovanje je postalo neopipljiva roba koja treba da bude proizvođena za dobrobit svih i njima pružana na način na koji je vidljiva Crkva nekad pružala nevidljivu milost. Opravdanje pred

licem društva postala je prva potreba čoveka rođenog u prvobitnoj gluposti analogno prvobitnom grehu.

Odnos školovanja i „obrazovanja” jednog prema drugom sličan je odnosu crkve i religije, ili, u opštijim terminima, odnosu rituala i mita. Ritual je stvorio i održava mit, a mit rada nastavnog program kojim se ritual perpetuira. „Obrazovanje” kao oznaka za sveobuhvatnu kategoriju društvenog opravdanja je ideja za koju (izvan hrišćanske teologije) ne možemo naći analogiju u drugim kulturama. A proizvodnja „obrazovanja” kroz proces školovanja odvaja škole od drugih institucija za učenje koje su postojale u drugim epohama. Ovu stvar možemo shvatiti ukoliko želimo da razjasnimo nedostatke *najslobodnijih*, *najnestrukturisanijih* i *najnezavisnijih* škola.

Da bi išla dalje od jednostavne reforme učionice, slobodna škola mora da izbegne skriveni nastavni program školovanja koji sam napred opisao. Ideal slobodne škole pokušava da obezbedi obrazovanje, ali istovremeno pokušava i da spreči da se obrazovanje koristi za stvaranje ili opravdanje klasne strukture, opravdanje merenja učenika prema nekoj apstraktnoj skali, opravdanje represije, kontrole i ograničenja učenika. Ali sve dok slobodna škola nastoji da pruži „opšte obrazovanje” ona ne može izbécí skrivene pretpostavke škole.

Medu ovim pretpostavkama je ono što Peter Schrag naziva „imigracionim sindromom”, koji nam nameće da tretiramo sve ljude kao da su došljaci koji treba da prođu kroz proces naturalizacije. Samo osvedočeni potrošači znanja dobijaju državljanstvo. Ljudi nisu rođeni jednaki, ali postaju jednaki uz pomoć Alma Mater.

Druga je pretpostavka da je čovek nezreo i da mora da „sazri” pre nego što bi mogao da se uključi u civilizovano društvo. Ta pretpostavka je, naravno, suprotna verovanju da je čovek sisar za čije je pretke-primata evolucija odabrala karakteristiku dugotrajne nezrelosti, koja pretstavlja njegovo posebno preimućstvo. U skladu sa ovom ideološkom fiksacijom na zrelost, čovek mora biti izdvojen iz svoje prirodne sredine i proći kroz društvenu utrobu u kojoj se uspešno priprema za uključivanje u svakodnevni život. Slobodne škole često mogu bolje vršiti ovu funkciju od škola manje zavidljive vrste.

Slobodni obrazovni establišmenti dele sa manje slobodnim establišmentima još jednu karakteri-

stiku. Oni depersonalizuju odgovornost za „obrazovanje”. Oni postavljaju instituciju *in loco parentis*. Oni perpetuiraju ideju da „podučavanje”, ukoliko se obavlja izvan porodice, treba da bude posao agencije, a da je učitelj samo njen agent. U školovanom društvu je i porodica svedena na agenciju za „kulturizaciju”. Obrazovne agencije koje upošljavaju učitelje da sprovode korporativnu nameru njihovog upravnog odbora, samo su instrumenti depersonalizacije intimnih odnosa.

Naravno, mnoge slobodne škole funkcionišu bez opunomoćenih učitelja. Delajući tako one predstavljaju ozbiljnu pretnju postojećim udruženjima učitelja. No one ne predstavljaju pretnju profesionalnoj strukturi društva. Škola u kojoj upravni odbor po svom sopstvenom izboru bira i imenuje ljude da sprovode njena nastojanja za obrazovanjem čak iako ne poseduju stručne kvalifikacije, dozvole ili članske karte udruženja učitelja, ne predstavlja veći izazov legitimnosti učiteljske profesije nego što jedna madam, koja radi u zemlji u kojoj se za *legalnu* prostituciju zahteva policijska dozvola za rad, predstavlja izazov društvenoj legitimnosti najstarije profesije time što prostituciju organizuje u privatnoj kući.

Većina učitelja koji predaju u slobodnim školama nema mogućnosti da predaje u svoje sopstveno ime. Oni izvršavaju korporativni zadatak podučavanja u ime školskog odbora, manje vidljivu funkciju podučavanja u ime njihovih učenika ili mističniju funkciju podučavanja u ime „društva” kao celine. Najbolji dokaz za to je da većina učitelja u slobodnim školama troši čak i više vremena u radu odbora za planiranje načina na koji škola treba da obrazuje, nego njihove profesionalne kolege. Dužina sastanaka raznih odbora goni mnoge plemenite učitelje iz državnih u slobodne škole, ali oni posle godinu dana, razočarani, napuštaju i njih.

Retorika svih obrazovnih establišmenta tvrdi da priprema ljude za nešto, za budućnost, ali im ne dopušta da obavljaju taj zadatak pre nego što razviju visok stepen tolerancije za način života njihovih starijih: to je obrazovanje za život a ne obrazovanje u svakodnevnom životu. Ima malo slobodnih škola koje mogu da izbegnu da čine baš to. Pa ipak, one spadaju među najvažnije centre iz kojih se širi novi stil života, ali ne zbog delovanja njihovih svršenih učenika, već zbog toga što odrasli, koji odlučuju da im decu vaspitavaju učitelji koji nisu zvanično za to kvalifikovani, često pripadaju radikalnoj manjini, kao i zbog

toga što ti roditelji preokupirani odgajanjem dece podržavaju u deci novi stil.

Nevidljiva ruka na obrazovnom tržištu

Najopasnija kategorija reformatora obrazovanja je ona koja tvrdi da znanje može biti efikasnije proizvedeno i prodavano na otvorenom tržištu koje škola kontroliše. Ovi ljudi tvrde da se veštine lako mogu steći polazeći od modela veština, ukoliko je onaj koji uči zaista zainteresovan za njihovo sticanje, da individualna ovlašćenja mogu obrazovanju obezbediti mnogo ujednačeniju kupovnu moć. Oni zahtevaju brižljivo odvajanje procesa u kome će obrazovanje biti mereno i verifikovano. Ovo mi izgledaju opravdane tvrdnje. Ali, bilo bi pogrešno verovati da će ustanovljavanje slobodnog tržišta za znanje predstavljati radikalnu alternativu u obrazovanju.

Ustanovljavanje slobodnog tržišta bi zaista ukinulo ono što sam prethodno nazvao skrivenim nastavnim programom postojećeg školovanja (stupnjeviti nastavni program specifikovan prema uzrastu učenika). Isto tako slobodno tržište bi u početku moglo pružiti privid suzbijanja onoga što sam ranije nazvao okultnim temeljima školovanog društva: „imigracioni sindrom“, institucionalni monopol podučavanja i ritual linearnog uvođenja. Ali u isto vreme slobodno tržište u obrazovanju moglo bi omogućiti alhemičaru sa bezbrojnim skrivenim rukama da postavi svakog čoveka u mnogostruke, uske, male niše koje jedna kompleksnija tehnokratija može da stvori.

Mnoge dekade oslanjanja na školovanje pretvorile su znanje u robu, tržišni proizvod specijalne vrste. Znanje se sada posmatra istovremeno kao glavna potreba a takođe i kao najdragocenija moneta. (Transformacija znanja u robu odrazila se u odgovarajućoj transformaciji jezika. Reči koje su ranije funkcionisale kao glagoli sada postaju imenice koje određuju vlasništvo. Dok su doskoro reči stanovanje, učenje i lečenje označavale aktivnosti, one se sada shvataju kao robe ili usluge koje treba da se pružaju. Mi govorimo o proizvodnji stanova ili pružanju medicinske nege. Više se ne smatra da su ljudi sposobni da sami sebe leče ili sami sebi prave kuće. U ovakvom društvu ljudi su došli do uverenja da su profesionalne usluge mnogo vrednije od lične brige. Umesto da uče kako da neguju baku, tinej-

džeri uče da demonstriraju pred bolnicom (koja je ne prihvata). Ovakav stav lako može da nadživi deetabliranje škole, isto kao što je i pripadanje nekoj crkvi ostalo uslov za službu dugo posle usvajanja Prvog amandmana. Još je očiglednije da bi baterije testova koji mere kompleksne pakete znanja mogle lako nadživeti deetabliranje škola, a sa tim bi išao pritisak da svako obavezno nabavi minimalni paket na berzi znanja. Naučno merenje vrednosti svakog čoveka i san alhemičara da je „moguće obrazovati svakog čoveka do potpune humanosti” konačno bi se mogli podudarati. Pod prividom „slobodnog” tržišta globalno selo bi se pretvorilo u matericu čiju bi PUPČANU vrpču kroz koju se ljudi hrane kontrolisali pedagozi terapeuti.

Danas škole ograničavaju učiteljevu kompetenciju na učionicu. One ga sprečavaju da ceo čovekov život smatra svojim domenom. Smrt škole će otkloniti ovu restrikciju i pružiti privid opravdanosti pedagoške invazije na privatnost svakog pojedinca tokom celog njegovog života. Ono će otvoriti put jagmi za „znanjem” na slobodnom tržištu što bi nas moglo odvesti u paradoks vulgarne, mada prividno egalitarne meritokratije.

Škole nikako nisu jedine ili najefikasnije institucije koje pretenduju da pretvore informacije, razumevanje i mudrost u biheviorističke karakteristike čije je merenje ključ za prestiž i moć. Škole nisu ni prve institucije korišćene za pretvaranje obrazovanja u ovlašćenje. Na primer, kineski mandarinski sistem je vekovima bio stabilan i efikasan podstrek obrazovanju u službi relativno otvorene klase čije su privilegije zavisile od sticanja znanja koje se moglo meriti.

Oko 2200-te godine pre nove ere kineski car je svake treće godine ispitivao svoje činovnike. Posle tri ispita ili bi ih unapredio ili bi ih zauvek otpuštao iz službe. Hiljadu godina kasnije, 1115., prvi car iz dinastije Čan je ustanovio opšte formalne testove za prijem u službu: muzika, streljaštvo, jahanje, pisanje i aritmetika. Kandidati su dolazili na takmičenje sa sebi ravnima svake treće godine, a nisu se podvrgavali nekom merenju apstraktnim standardima koje bi razvili naučnici. Jedan od stotinu je uspeo da bude unapređen kroz sva tri stepena: „genija u pupoljku”, „unapređenog školca” i na nivo „spremnog za službu”. Selektivni omer ispita prema tri sukcesivna nivoa bio je tako mali da testovi sami po sebi nisu morali da budu vrlo precizni da bi bili korisni. Ali najveća pažnja poklanjana je postizanju objektivnosti. Na drugom nivou, gde je kompozicija bila važna, tak-

mičarev test je prepisivao sekretar i podnosio ga žiriju kako bi se sprečilo prepoznavanje autorovog rukopisa što bi moglo navesti sudije da delaju sa predrasudama.

U Kini unapređenje u naučni rang nije obezbeđivalo pretenziju ni za jedno od traženih mesta, ali je obezbeđivalo srećku javne lutrije na kojoj su se osvedočenim mandarinima sva mesta kockom delila. Škole, a još manje univerziteti, nisu se razvili u Kini sve dok ona nije počela da vodi ratove sa evropskim silama. Testiranje nezavisno stečenog merljivog znanja omogućilo je kineskoj imperiji tokom 3000 godina, jedinoj među nacionalnim državama koja nije imala ni pravu crkvu ni školski sistem, da bira svoju vladajuću elitu bez stvaranja velike nasledne aristokratije. Pristup toj eliti bio je otvoren carskoj porodici i onima koji su položili testove.

Volter i njegovi savremenici hvalili su kineski sistem unapređivanja kroz dokazano učenje. Testovi za javne službe uvedeni su u Francuskoj 1791. godine, a već ih je Napoleon ukinuo. Bilo bi fascinirajuće spekulirati da li je mandarinski sistem, umesto školskog sistema koji neizbežno podržava nacionalizam i vojnu disciplinu, bio izabran da propagira ideale Francuske revolucije. Napoleon je jačao politehničku školu internatskog tipa. Jezuitski model rituala, sledbeno unapređenje u manastirskom pedigreu, prevagnuo je nad mandarinskim sistemom kao povoljniji metod kojim su zapadna društva svojoj eliti davala status.

Upravitelji škola su postali igumani u širom sveta raširenom lancu manastira u kome je svako zaokupljen prikupljanjem zastarelog znanja potrebnog za ulazak u raj na zemlji. Kao što su kalvinisti deetabrirali manastire samo da bi celu Ženevu pretvorili u manastir, tako se i mi moramo bojati da bi deetabliranje škole moglo dovesti do stvaranja svetske fabrike znanja. Ako se koncept učenja ili znanja ne transformiše, deetabliranje škole će voditi spajanju mandarinskog sistema, koji odvaja učenje od davanja diploma, i društva, namernog da obezbedi terapiju za svakog čoveka sve dok on ne postane zreo za esnafsko doba.

Ni alhemija, ni magija, ni masoni, ne mogu rešiti problem krize „u obrazovanju“. Uklanjanje škola iz našeg pogleda na svet zahteva da priznamo da sam posao obrazovanja ima nelegitimni i religiozni karakter. Njegova suština leži u pokušaju da kao rezultat tretmana u fabrikovanom procesu učini čoveka društvenim bićem. Prema onima koji prihvataju tehnolo-

kratski etos, sve što je tehnički moguće treba da bude dostupno barem nekolicini bilo da oni to žele ili ne. Ne uzima se u obzir ni oskudica ni frustracija većine. Ako je moguće lečenje kobaltom, onda gradu Tegusigalpi treba obezbediti po jedan aparat za dve bolnice koje ima, bez obzira na to što su sredstva za to potrebna tolika da bi sa njima značajan deo stanovništva Hondurasa mogao da se oslobodi parazita. Ukoliko su moguće supersonične brzine, onda se nekim ljudima mora ubrzati putovanje. Ukoliko se može ostvariti let na Mars, onda se mora naći način da se on prikaže kao neophodnost. U tehnokratskom etosu siromaštvo je modernizovano: ne samo da su stare alternative isključene novim monopolima, već je nedostatak neophodnih stvari sjedinjen sa širenjem jaza između onih službi koje su tehnološki moguće i onih koje su stvarno dostupne većini.

Učitelj postaje „vaspitač” kad usvoji ovaj tehnokratski etos. On tada postupa kao da je obrazovanje tehnološki poduhvat koji čoveka treba da osposobi za uklapanje u bilo kakvu sredinu koju stvara „progres” nauke. On je slep pred dokazom da se stalno zastarevanje svih roba skupo plaća: sve su veći troškovi obuke onih koji o njima treba da znaju. Izgleda da on zaboravlja da se sve veći troškovi oruđa plaćaju visokom cenom obrazovanja: oni smanjuju intenzitet rada u privredi, čine učenje na poslu nemogućim, ili, u najboljem slučaju, privilegijom manjine. Svuda u svetu cena obrazovanja ljudi za društvo raste brže od produktivnosti celokupne privrede, a sve manje ljudi ima smisla za inteligentno učestvovanje u opštem dobru.

Protivrečnost škole kao oruđa tehnokratskog progressa

Obrazovanje za potrošačko društvo predstavlja isto što i obučavanje potrošača. Reforma učionice, ukidanje učionice i difuzija učionice — to su različiti načini oblikovanja potrošača zastarelih dobara. Preživljavanje društva u kome tehnokratija može konstantno da redefiniše ljudsku sreću kao potrošnju svog najnovijeg proizvoda zavisi od obrazovnih institucija (od školskih do reklamnih) koje pretvaraju obrazovanje u društvenu kontrolu.

U bogatim zemljama kao što su SAD, Kanada ili SSSR ogromne investicije u školovanje čine

vrlo evidentnim institucionalne protivrečnosti tehokratskog progressa. U ovim zemljama ideološka odbrana neograničenog progressa zasni-va se na tvrdnji da ujednačavajući efekti bes-krajnog obrazovanja mogu da kompenziraju razjednačavajuću snagu stalnog zastarevanja. Legitimnost samog industrijskog društva zavisi od uverljivosti škola bez obzira na to da li je vladajuća partija republikanska ili komunistička. Pod takvim okolnostima javnost guta knjige kao što je izveštaj Čarlsa Silbermana podnet Karnegijevoj komisiji, a objavljen kao „Križa učionice”. Takvo istraživanje inspiše poverenje zbog svoje dobro dokumentovane optužbe protiv sadašnje škole, u čijem svetlu beznačajni pokušaji da se sistem spase lečenjem njegovih najočiglednijih slabosti mogu stvoriti novi talas praznih očekivanja.

Dalje investicije u školu svuda dovode do ogromne neplodnosti škole. Paradoksalno, siromašni su prve žrtve. Rajtova (Wrihtova) komisija u Ontariju morala je da podnese izveštaj vladi da više obrazovanje neizbežno i bez odgovarajuće kompenzacije nesrazmerno mnogo oporezuje siromašne, i to za obrazovanje koje uglavnom uživaju bogati.

Iskustvo potvrđuje ove opomene. Tokom nekoliko decenija sistem kvota u SSSR favorizovao je upis na univerzitete radničkih sinova na uštrb onih čiji su roditelji diplomirali na univerzitetu. Pa ipak, sinovi ovih poslednjih su na ruskim univerzitetima još neproporcionalnije nego u SAD zastupljeni među diplomcima.

Predsednik Vrhovnog suda V. Burger (Warren E. Burger) je 8. marta 1971. objavio jednoglasnu presudu u sporu Griggs et. al. protiv Kompanije Djuk Pauer (Duke Power). Tumačeći nameru Kongresa u odeljku posvećenom jednakim šansama u Zakonu o građanskim pravima iz 1964., Burger-ov sud je presudio da školski stupanj ili test kome su podvrgnuti kandidati za zaposlenje smeju „vrednovati čoveka za posao”, a ne „čoveka apstraktno uzev”. Na poslodavcu ostaje teret dokazivanja da su obrazovni zahtevi „razumno merilo za obavljanje tog posla.” U donošenju ove odluke sud je presudio isključivo o testovima i diplomama kao sredstvima rasne diskriminacije, ali logika argumenata Vrhovnog Sudije može se primeniti na svako korišćenje obrazovnog pedigrea kao preduslova za zapošljavanje. „Velika pljačka putem obučavanja”, efikasno raskrinkana od strane Ivara Berga, sada se mora suočiti sa izazovom zavere svih zajedno, i učenika, i poslodavaca, i poreskih obveznika.

U siromašnim zemljama škole racionalizuju ekonomsko zaostajanje cele nacije; većini građana nisu pristupačna oskudna moderna sredstva proizvodnje i potrošnje, ali ona teži da uđe u privredu kroz školska vrata. Legitimacija hijerarhijske raspodele privilegija i vlasti pomenjena je sa porekla, nasleđa, milosti kralja ili pape, nemilosrdnosti na tržištu ili na bojnom polju, na mnogo suptilniji oblik kapitalizma: hijerarhijsku ali liberalnu instituciju obaveznog školovanja koja dozvoljava onome ko je dobro školovan da nametne osećanje krivice onome koji je zaostao u potrošnji znanja zato što ima niže kvalifikacije. Ipak, ova racionalizacija nejednakosti nikad ne može da se složi sa činjenicama, pa je populističkim režimima sve teže da prikrivaju konflikt između retorike i realnosti.

Tokom deset godina Kastrova Kuba je uložila veliku energiju u brz rast narodnog obrazovanja, oslanjajući se na dostupnu radnu snagu i ne obazirući se na profesionalna svedočanstva. Početni spektakularni uspeh ove kampanje posebno u iskorenjivanju nepismenosti, navođen je kao potvrda za tvrdnju da je uzrok sporom rastu drugih latinskoameričkih školskih sistema korupcija, militarizam i kapitalistička tržišna ekonomija. No, sada je logika hijerarhijskog školovanja zahvatila Fidela Kastru i njegov pokušaj da škola stvori *novog čoveka*. Čak i kada učenici provedu po pola godine na poljima trske i potpuno se potčinje egalitarnim idealima *druga* Kastru, škola svake godine obučava samosvesne potrošače znanja spremne da pređu na nove nivoe potrošnje. Dr Kastro će takođe morati da se suoči sa činjenicom da školski sistem nikad neće stvoriti dovoljno diplomiranih tehničkih kadrova. Oni koji su stekli diplome i dobili nov posao, svojim konzervativizmom uništavaju postignute rezultate nekvalifikovanih kadrova, koji su svoje položaje stekli kroz obuku na poslu. Učitelji ne mogu jednostavno biti okrivljeni za propuste revolucionarne vlade koja insistira na institucionalnoj kapitalizaciji radne snage putem skrivenog nastavnog programa koji obezbeđuje proizvodnju univerzalne buržoazije.

Ponovno uspostavljanje odgovornosti za podučavanje i učenje

Pobuna protiv onih oblika privilegija i vlasti koji su zasnovani na zahtevima za profesionalnim znanjem mora otpočeti transformacijom

svesti o prirodi učenja. Ovo, pre svega, znači pomeranje odgovornosti za podučavanje i učenje. Znanje može biti definisano kao roba samo dok se posmatra kao rezultat institucionalnog poduhvata ili kao ispunjenje institucionalnih ciljeva. Samo kada čovek obnovi osećanje lične odgovornosti za ono što uči i podučava, ova opčinjenost će biti savladana i otuđenje učenja od života prevaziđeno.

Ponovno uspostavljanje moći učenja ili podučavanja znači da učitelj (koji preuzima rizik mešanja u tuđe privatne stvari) takođe preuzima odgovornost i za rezultate. Slično, učenik koji se izlaže uticaju učitelja mora preuzeti odgovornost za svoje sopstveno obrazovanje. Za takve svrhe obrazovne institucije — ukoliko su uopšte potrebne — idealno uzev dobijaju oblik opremljenih centara u kojima svako može dobiti ono što mu je potrebno, pristup klaviru ili sušari, pločama, knjigama ili slajdovima. Škole, TV stanice, pozorišta i slično prvenstveno su namenjeni korišćenju od strane profesionalaca. Ukiđanje škole kao institucije pre svega podrazumeva poricanje profesionalnog statusa drugog najstarijoj profesiji, profesiji podučavanja. Profesionalno podučavanje sada predstavlja nedopuštenu restrikciju prava na slobodan govor; korporativna struktura i profesionalne novinarske pretenzije predstavljaju restrikciju prava na slobodnu štampu. Pravilo o obaveznom prisustvovanju nastavi, u suprotnosti je sa slobodom okupljanja. Odricanje društva od škole zapravo je kulturna promena koja ljudima ponovo omogućuje da stvarno uživaju ustavne slobode: da na učenje i podučavanje imaju pravo jer znaju da su rođeni slobodni i da im se sloboda ne daje. Većina ljudi u većini slučajeva kada rade nešto što im se dopada. Većina ljudi je radoznala i želi da sa smisao svemu sa čim dolazi u dodir. Većina ljudi je sposobna za lične intimne kontakte sa drugima, osim ako nisu zaglupljeni nehumanim radom ili odvrtaeni školovanjem.

Činjenica da ljudi u bogatim zemljama ne uče mnogo sami, ne predstavlja dokaz za suprotno. Ona je pre posledica života u sredini iz koje, paradoksalno, ne može mnogo da se nauči, baš zbog toga što je život u njoj i suviše programiran. Oni su stalno frustrirani strukturom savremenog društva u kome činjenice na kojima odluke mogu da se zasnivaju postaju sve više neuhvatljive. Oni žive u sredini u kojoj su oruđa koja se mogu koristiti u stvaralačke svrhe postala luksuz, u sredini u kojoj kanali komuniciranja služe malom broju ljudi da govore mnoštvu.

Nova tehnologija rađe nego obrazovanje

Moderan mit bi nas mogao navesti da verujemo da je smisao nemoći sa kojom danas živi većina ljudi posledica tehnologije koja nije u stanju ništa drugo do da stvara glomazne sisteme. Ali nije tehnologija ta koja čini sisteme glomaznim, oruđa strašno moćnim, kanale komunikacija jednosmernim. Sasvim suprotno: pravilno kontrolisana, tehnologija bi svakom mogla stvoriti mogućnost da bolje razume svoju okolinu, da je moćno uobličava svojim sopstvenim rukama i da komunicira sa drugim ljudima do stepena koji ranije nije bio mogućan. Takvo alternativno korišćenje tehnologije predstavlja centralnu alternativu u obrazovanju.

Ako čovek treba da odraste, njemu je, pre svega, potreban pristup stvarima, mestima, procesima, događajima. Njemu je potrebno da vidi, da dodiruje i da popravlja što god postoji u smislenoj sredini. Ovaj mu se pristup sada naširoko negira. Kada je znanje postalo roba, ono je kao privatno vlasništvo dobilo zaštitu i tako je jedan princip namenjen očuvanju privatnosti postao opravdanje za proglašavanje izvesnih činjenica nepristupačnim za ljude bez odgovarajućih ovlašćenja. U školama učitelji čuvaju znanje za sebe osim ako se ono ne uklapa u dnevni program. Sredstva informisanja obaveštavaju, ali isključuju one stvari koje ne smatraju pogodnim za objavljivanje. Informacije su zatvorene u specijalne jezike i specijalizovani učitelji žive od njihovog ponovnog prevodenja. Korporacije štite patente, birokratija čuva tajne, a profesije, institucije i nacije ljubomorno čuvaju moć odstranjivanja drugih iz njihovih privatnosti, bilo da se radi o pilotskim kabinama, pravničkim kancelarijama ili klinikama. Ali ni politička ni profesionalna struktura naših društava, i na Istoku i na Zapadu, ne može se odupreti eliminaciji moći koja čitave klase ljudi drži dalje od činjenica koje bi im mogle služiti. Pristup činjenicama za koji se zalažem ide mnogo dalje od istine u označavanju. Pristup mora biti ugrađen u realnost, dok je sve ono što tražimo od reklama samo garantija da nas ne zavode. Pristup realnosti predstavlja fundamentalnu alternativu u obrazovanju, u jednom sistemu koji samo želi da podučava o njoj.

Ukidanje prava korporativne tajnosti — čak iako postoji profesionalno mišljenje da ova tajnost služi opštem dobru — mnogo je radikal-

niji politički cilj od tradicionalnog zahteva za javnim vlasništvom ili kontrolom nad sredstvima za proizvodnju. Podruštvljavanje oruđa bez efikasnog podruštvljavanja „know-how” u njihovom korišćenju ima tendenciju da kapitalistu znanja stavi u položaj koji je ranije imao finansijer. Jedina osnova tehnokratske moći je zaliha koju poseduje u nekoj klasi retkog i tajnog znanja, a najbolji način da se zaštiti njena vrednost je velika i kapitalno jaka organizacija koja pristup „know-how” čini zastrašujućim i zabranjuje ga.

Onom ko je zainteresovan za učenje nije potrebno mnogo vremena da stekne skoro svaku veštinu kojom želi da se koristi. Skloni smo da to zaboravimo u jednom društvu u kome profesionalni učitelji monopolizuju pristup svim oblastima i tako proglašavaju podučavanje nediplomiranih učitelja šarlatanstvom. Malo je mehaničkih veština korišćenih u industriji ili istraživanjima koje bi bile toliko kompleksne i opasne kao što je to voženje auta, a to je veština koju većina ljudi brzo stiče od svojih drugova. Nisu svi ljudi sposobni za višu logiku, a oni koji to jesu, brže napreduju ukoliko su u ranim godinama navedeni da igraju matematičke igre. Jedno od dvadesetoro dece u Kuernavaki može me pobediti u igri formalne logike posle nekoliko nedelja vežbanja. Za četiri meseca samo mali procenat motivisanih odraslih ljudi u našem CIDOC centru nije bio u stanju da dovoljno dobro nauči španski da bi na novom jeziku mogao da obavlja akademski posao.

Prvi korak ka otvaranju pristupa veštinama bio bi obezbeđivanje podsticaja kvalifikovanim pojedincima da sa drugima podele znanje. Ovo bi neizbežno bilo protivno interesima gildi, profesija i saveza. Ipak mnogostruko učenje na radu je privlačno. Ono svakom pruža mogućnost da nešto nauči o gotovo svakoj stvari. Nema razloga zbog koga čovek ne bi kombinovao sposobnost da vozi kola, opravlja telefone i toalete, radi kao babica i kao arhitektonski crtač. Specijalne interesne grupe i njihovi disciplinovani potrošači, naravno, tvrdili bi da je javnosti potrebna profesionalna garantija. Ali udruženja za zaštitu potrošača stalno dovode u pitanje ovaj argumenat. Mnogo ozbiljnije moramo shvatiti primedbu koju radikalnom podruštvljavanju veština stavljaju ekonomisti: da će „progres” biti ugrožen ukoliko znanje — patenti, veštine i sve ostalo — bude demokratizovano. Njihovi argumenti se mogu pobiti jedino ukoliko im ukažemo na rastuću neekonomičnost svih postojećih obrazovnih sistema.

Ljudi koji su spremni da dele svoje veštine sa drugima sami po sebi nisu garantija za učenje. Pristup njima je ograničen ne samo monopolom obrazovnih programa nad podučavanjem i profesionalnih udruženja nad licencama, već i tehnologijom oskudice. Veštine koje se danas cene su „know-how” u korišćenju oruđa predviđenih da budu retka. Ova oruđa proizvode dobra ili pružaju usluge koje bi svako želeo, ali samo malo njih može da uživa i samo ograničeni broj ljudi zna da se koristi njima. Samo mali broj privilegovanih pojedinaca od ukupnog broja ljudi koji boluju od određene bolesti može da se koristi rezultatima prefinjene medicinske tehnologije, a još je manje lekara koji se obučavaju da takvu tehnologiju koriste.

Rezultati medicinskih istraživanja korišćeni su i za pravljenje osnovnog instrumentarija koji omogućuje lekarima kopnene vojske i mornarice da uz nekoliko meseci obuke u uslovima bojnog polja postignu rezultate koji bi bili iznad svih očekivanja potpuno obučanih lekara u Drugom svetskom ratu. Na mnogo jednostavnijem nivou, svaka devojka sa sela mogla bi da nauči kako da postavi dijagnozu i da leči većinu infekcija ukoliko bi medicinski stručnjaci pripremili doze i specijalne instrukcije za određeno geografsko područje.

Svi ovi primeri ilustruju činjenicu da su sami obrazovni razlozi dovoljni da se traži radikalno smanjenje profesionalne strukture koja sada sprečava uzajamne odnose između naučnika i većine ljudi koji žele pristup nauci. Ukoliko se na ovaj zahtev obrati pažnja, svi ljudi bi mogli naučiti da koristeći se sredstvima od juče, koja je moderna nauka učinila efikasnijim i trajnijim, stvaraju svet za sutra.

Nažalost, danas prevladuje potpuno suprotna tendencija. Znam priobalnu oblast Južne Amerike u kojoj se većina stanovništva izdržava ribolovom sa malih barki. Vanbrodski motor je, svakako, naprava koja je najdramatičnije izmenila život ovih ribara. U ovoj oblasti polovina svih vanbrodskih motora koji su kupljeni između 1945. i 1950. godine zahvaljujući stalnim opravkama je još uvek u upotrebi, dok polovina motora kupljenih 1965. nije više u upotrebi zbog toga što oni nisu napravljeni da bi bili popravljani. Tehnološki napredak snabdeva većinu ljudi spravama koje sebi ne mogu da priušte, a lišava ih jednostavnih oruđa koja su im potrebna. Metali, plastika i armirani beton koji se koriste u građevinarstvu mnogo su napredovali od 1940.-ih godina, i trebalo bi da većini ljudi pruže mogućnost da stvaraju svoje

sopstvene domove. Ali, dok su 1948. godine u Sjedinjenim Državama više od 30% svih kuća za jednu porodicu izgradili vlasnici, do kraja 1960-ih taj procenat je pao na manje od 20%. Snižavanje nivoa umenja kroz tzv. ekonomski razvoj postaje još vidljivije u Latinskoj Americi. Ovdje većina ljudi još uvek sama zida svoje kuće od temelja do krova. Oni često koriste blato u obliku sušene opeke i nastrešnice od slame najkorisnije u vlažnoj, toploj i vetrovitoj klimi. Na drugim mestima oni prave svoje stanove od kartona, buradi za ulje i drugih industrijskih otpadaka. Umesto da se ljudima obezbede jednostavne alatke i visoko standardizovani, trajni i lako zemenljivi sastavni delovi, sve vlade se zalažu za masovnu proizvodnju jeftinih zgrada. Jasno je da ni jedna jedina zemlja ne može sebi da priušti izgradnju zadovoljavajućih modernih stambenih jedinica za većinu svog stanovništva. Ova politika svuda progresivno otežava većini da stekne znanje i veštinu koja im je potrebna da bi izgradili bolje kuće za sebe.

Svojevoljno izabrano „siromaštvo,„

Obrazovni razlozi dopuštaju nam da formulišemo drugu osnovnu karakteristiku koju svako postindustrijsko društvo treba da poseduje: elementarna zbirka alatki koje po svojoj prirodi deluju protiv tehnokratske kontrole. Iz obrazovnih razloga moramo raditi na stvaranju društva u kome je naučno saznanje ugrađeno u alatke i delove koji svima mogu biti dostupni. Jedino takva sredstva mogu podruštvljavati pristup umenju. Samo takva sredstva favorizuju privremeno udruživanje onih koji žele da ih u specijalnim prilikama koriste. Samo takve alatke dozvoljavaju pojavljivanje specijalnih ciljeva u procesu njihovog korišćenja, kao što to svaki krpar zna. Samo kombinacija garantovanog pristupa činjenicama i izvesne moći nad većinom oruđa omogućava da se predvidi subzistentna privreda sposobna da iskorporira plodove moderne nauke.

Razvitak ovakve naučne subzistentne privrede bez sumnje će koristiti preovlađujućoj većini stanovništva u siromašnim zemljama. On je i jedina alternativa progresivnom zagađivanju sredine, eksploataciji i bezperspektivnosti u bogatim zemljama. Ali, kako smo videli, detroniziranje bruto nacionalnog proizvoda ne može biti ostvareno bez istovremenog potkopavanja bruto nacionalnog obrazovanja (obično posmat-

ranog kao kapitalizacija radne snage). Egalitarna privreda ne može postojati u društvu u kome se pravo proizvodnje dodeljuje putem škole.

Praktičnost moderne subzistente privrede ne zavisi od novih naučnih izuma. Ona prvenstveno zavisi od sposobnosti društva da se složi o osnovnim samoizabranim antibiokratskim i anti-tehnokratskim ograničenjima.

Ova samoizabrana ograničenja mogu uzeti različite oblike, ali ona neće funkcionisati sve dok ne dopru do bazičnih dimenzija života. (Odluka Kongresa SAD protiv stvaranja supersoničnog transportnog aviona je jedan od najohrabrujućih koraka u pravom smeru). Sadržinu ovih dobrovoljnih socijalnih ograničenja činile bi veoma jednostavne stvari koje svaki razuman čovek može potpuno da shvati i oceni. Sva ovakva ograničenja treba da budu odabrana tako da unaprede trajno i ravnopravno korišćenje naučnog „know-how”. Francuzi kažu da su potrebne hiljade godina da bi se seljak naučio da postupi sa kravom. Ne bi bilo potrebno više od dve generacije da se pomogne svim narodima u Latinskoj Americi i Africi da koriste i popravljaju vanbrodske motore, jednostavna kola, pumpe, medicinski instrumentarij i mašine za proizvodnju cementa, pod uslovom da se njihovi modeli ne menjaju svakih nekoliko godina. A pošto je radostan život — život u stalnom smislenom opštenju sa drugima u smislenoj sredini, to se podjednako uživanje prevodi u podjednako obrazovanje.

Trenutno je teško zamisliti konsenzus o štednji. Uzrok (koji se obično navodi) nesposobnosti većine formuliše se terminom političke ili ekonomske klase. Ono što se obično ne razume je da uloženi interesi još moćnije kontrolišu novu klasnu strukturu školovanog društva. Nema sumnje da imperijalistička i kapitalistička organizacija društva stvara društvenu strukturu u kojoj manjina ima neproporcionalan uticaj na stvarno mišljenje većine. Ali u tehnokratskom društvu vlast manjine kapitalista znanja može kroz kontrolu naučnog „know-how” i sredstava komunikacija sprečiti stvaranje istinskog javnog mnjenja. Ustavne garancije slobode govora, štampe i okupljanja zamišljene su kao garancije za vladavinu naroda. Moderna elektronika, foto-ofset štampa, kompjuteri i telefoni u principu bi mogli dati potpuno novo značenje ovim slobodama. Nažalost, ove stvari se u modernim sredstvima komunikacije koriste da povećavaju moć bankara znanja da međunarodnim vezama na više naroda prenesu svoje pakete znanja, umesto da budu korišćene u cilju

povećanja istinske mreže koja će jednakim mogućnostima snabdevati sve pripadnike većine u društvu.

Oslobađanje kulture i socijalne strukture od škole zahteva korišćenje tehnologije da bi se omogućila participativna politika. Samo se na bazi koalicije većine mogu bez diktature postaviti granice tajnosti i sve većoj moći. Potrebna nam je nova sredina u kojoj bi odrastanje bilo besklasno; u protivnom stvorićemo Novi vrli svet u kome će nas Veliki brat vaspitavati.

(Prevela ROZITA LEVI)



La guillotine brûlée place Voltaire (9 avril 1871).
Derrière la mairie du XI^e arrondissement, qui fut un des derniers bastions de la Commune.